

УДК 327.5(478) : (470+571)

О.В. Алексєйченко

*доцент кафедри міжнародних відносин та міжнародної
інформації Українсько-Арабського інституту
міжнародних відносин та лінгвістики
імені Аверроеса Міжрегіональної академії управління
персоналом*

УЧАСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ПРИДНІСТРОВСЬКОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ

У статті досліджується роль і вплив Російської Федерації на врегулювання «замороженого конфлікту» в Придністровському регіоні Республіки Молдова. Доведено, що головним геополітичним мотивом участі Кремля в урегулюванні конфлікту є прагнення домогтися від провідних держав світу визнання пострадянського простору «сферою особливої відповідальності» Росії. Автор переконаний, що вирішальним чинником перебування придністровського конфлікту в «замороженому» стані залишається небажання Росії залишити останній військовий форпост у цьому регіоні і таким чином втратити один із дієвих важелів впливу на ситуацію в ньому, адже Придністров'я є також важелем політичного впливу Росії на Україну. Відтак не дивує, що попри низку запропонованих країнами-гарантами, посередниками і спостерігачами планів урегулювання придністровської проблеми, жоден з них не був реалізований, позаяк влада самопроголошеної ПМР повсякчас відчувала всебічну підтримку Кремля, що не лише прагне стати єдиним гарантом миру і безпеки в регіоні, але і своїми практичними діями робить неможливою реінтеграцію Придністров'я до складу Молдови.

Ключові слова: Придністровський конфлікт, протистояння, посередництво, Росія.

Безпрецедентний тиск Кремля на українську владу, наслідком чого стало непідписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом на вільнюському саміті в листопаді 2013 р., і парафування тексту аналогічної угоди Молдовою, актуалізувало придністровське питання. Результативність російського тиску на Київ надихнула владу самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки (ПМР) зробити ще один крок у напрямку інтеграції до складу Російської Федерації – відтепер на території ПМР верховенство належить російським законам. Це означає, що всі зусилля міжнародної спільноти, спрямовані на реінтеграцію Придністров'я до складу Молдови, були марними, а влада ПМР разом з Росією – країною-гарантом врегулювання проблеми – робили видимість участі в переговорному процесі у форматі 5+2. Підтвердити чи спростувати цю тезу можна лише вдавшись до аналізу подій навколо Придністров'я та участі в них Російської Федерації від початку кризи і дотепер.

Проблемі виникнення, ескалації та спроб розв'язання конфлікту між центральною владою Республіки Молдова в Кишиневі і сепаратистським режимом у Тирасполі на лівобережжі Дністра присвячено значну кількість праць українських [5; 8 – 12], російських [1; 3; 4; 6; 7; 12; 14] і зарубіжних дослідників [2; 15; 16]. Узагальнюючи стан наукової розробки теми українськими науковцями, зауважимо, що ними аналізуються причини, передумови та еволюція конфлікту, переговорний процес і участь у ньому країно-гарантів, проте питання участі Російської Федерації в

урегулюванні придністровської проблеми комплексно не досліджувалось. Метою статті є аналіз основних аспектів участі Росії в придністровському врегулюванні.

Коли розпався СРСР, озброєння та військову техніку колишньої 14-ї радянської армії, підпорядкованої Одеському військовому округу і дислокованої в Молдові, отримали обидві сторони придністровського конфлікту. Військовики Придністров'я – згідно з указом лідера бунтівного регіону І. Смирнова про перехід у власність ПМР озброєнь, військової техніки і майна, що перебувало на її території, а офіційний Кишинів – згідно з рішенням командування 14-ї армії та Об'єднаних Збройних Сил СНД про передачу озброєння і військової техніки, підрозділів, дислокованих у Молдові. Ці рішення мимохідь сприяли розгортанню збройного протистояння конфліктуючих сторін.

Збройна фаза протистояння у Придністров'ї, спричинена передусім етнічним і геополітичним чинниками, розпочалась у березні 1992 р. Наслідком збройного конфлікту стало введення 28 березня президентом Молдови М. Снегуром надзвичайного стану і прямого президентського правління. 18 червня парламентарі Молдови разом з депутатами Верховної Ради Молдови, обраними в Придністров'ї, затвердили основні принципи мирного врегулювання, що передбачали роз'єднання ворогуючих сторін, розформування добровільних воєнізованих угруповань і повернення біженців до місць постійного проживання. Однак 19 червня незаконні гвардійські формування й інші воєнізовані частини самопроголошеної ПМР атакували відділення молдовської поліції в Бендерах. У відповідь на ці дії в Бендери ввійшли молдовські війська, але взяти місто під свій контроль не змогли. Вирішальним чинником у поразці молдовської армії стала участь у бойових діях на боці ПМР

дислокованої в Придністров'ї 14-ї російської армії, командувач якої генерал-майор О. Лебедь віддав наказ блокувати підступи до Бендер і мосту, що з'єднує місто з територією Лівобережжя Дністра. Бої в місті тривали до 2 липня, коли сторони досягли домовленості про припинення вогню.

21 липня президенти Молдови і Росії підписали угоду «Про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту в Придністровському регіоні Республіки Молдова», а 29 липня в Бендери ввійшла Тульська повітряно-десантна дивізія для здійснення миротворчих функцій у регіоні. Молдова, Придністров'я і Росія оголосили смугу вздовж Дністра (довжиною 225 км і шириною 12 – 24 км) зоною безпеки, контролювати яку доручено трестороннім миротворчим силам у складі молдовського, придністровського і російського контингентів під наглядом Об'єднаної контрольної комісії (ОКК).

Посприявши перемозі Тирасполя у збройному протистоянні з Кишиневом силами 14-ї армії, Росія й надалі використовує її разом з розташованим там миротворчим контингентом для посилення свого геополітичного впливу в регіоні. За оцінкою незалежних експертів, до середини 1993 р. за допомогою 14-ї російської армії було завершено формування збройних сил Придністров'я, 70% складу яких, у порушення досягнутих угод, дислокується в зоні безпеки. Крім того, понад 52% солдат і сержантів 14-ї російської армії комплектується зі складу населення придністровського регіону [5, с. 139], що ставить під сумнів здатність російського контингенту дотримуватися нейтралітету при виконанні миротворчих функцій. Не дивно, що керівництво Молдови задля збереження паритету протилежних сторін конфлікту запросило до зони безпеки миротворчий контингент ОБСЄ, який мав замінити

російський миротворчий контингент. Утім ротації не відбулося, натомість до Молдови ОБСЄ направила свою постійну місію.

У жовтні 1994 р. між Молдовою та Російською Федерацією була укладена угода щодо виведення 14-ї армії. Унаслідок угоди загальна чисельність групи зменшилася від 6500 до 2600 військовослужбовців, значну кількість техніки було повернуто до Росії, однак знищення величезного арсеналу боєприпасів, розташованого поблизу ст. Ковбасна, триває й донині [8].

Щоби нівелювати вплив Росії у Придністров'ї, ОБСЄ на саміті в Стамбулі 1999 р. зобов'язало Кремль ліквідувати російські озброєння до 31 грудня 2002 р. Але, попри часткове виконання Москвою взятих зобов'язань, основна частина озброєнь так і залишається на цій території. Також Росія зазначає, що надалі не підписуватиме жодних документів у форматі ОБСЄ, якщо вони будуть поставлені в залежність від виконання Росією Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСС), участь у якому Росії призупинена згідно з указом президента В. Путіна від 14 липня 2007 р. у відповідь на наміри США розмістити елементи американської протиракетної системи в Польщі та Чехії [14]. Це означає, що термін остаточного виведення російських військ з території невизнаної ПМР залишається невідомим.

Окрім чинника військової участі Росії у придністровському конфлікті, важливе значення для врегулювання проблеми Кремль вбачає у виробленні плану дій, що сприяв би реалізації російського сценарію розв'язання проблеми. Свідченням цього є бажання нав'язати російське бачення виходу з кризи. Так, у серпні 2000 р. голова російської державної комісії з урегулювання придністровського конфлікту Є. Примаков висунув на обговорення російські пропозиції з цього питання – так

званий «план Примакова», що передбачав створення на основі «ПМР» і Молдови договірної федерації. Пропонований статус не задовольнив жодну зі сторін конфлікту – Придністров'я допускало лише конфедерацію, Молдова ж відмовлялася надати придністровському регіону рівноправний статус як державоутворюючого суб'єкта. «План Примакова» передбачав і участь України в урегулюванні конфлікту, але на других ролях – лише як партнера, що підтримає «ідеологічну ініціативу» Російської Федерації, однак і він не став вирішальним для долі Молдови та невизнаної ПМР.

Різне розуміння сторонами поняття «спільної держави» та, як наслідок, підходів до розв'язання придністровської проблеми, настійливо вимагало від країн-гарантів Росії та України і Місії ОБСЄ розробки нового концептуального підходу до врегулювання відносин між Тирасполем і Кишиневом. Така ініціатива – створення федеративної держави – Республіки Молдова, одним із суб'єктів якої мало стати Придністров'я, була запропонована сторонам конфлікту на зустрічі в Києві 2 липня 2002 р. у вигляді проекту Угоди між Республікою Молдова і Придністров'ям. Наступні події показали, що й запропонований Україною, ОБСЄ та США федеративний принцип побудови взаємин влади обох берегів Дністра не став продуктивним, позаяк керівництво сепаратистів волило відтепер говорити про свою готовність сісти за стіл переговорів лише у випадку конструювання конфедерації Республіки Молдова і ПМР. Аналогічна доля спіткала й російський план урегулювання конфлікту через федералізацію Республіки Молдова, відомий як Меморандум Д. Козака, оприлюднений восени 2003 р. Окрім федералізації, документом передбачалося збереження російської військової присутності до 2020 р.

Пропонуючи «Меморандум Козака» Кремль усерйоз розраховував на те, що прийняття цього плану стане важливим прецедентом урегулювання етнополітичного конфлікту за сприяння Росії не лише в Придністров'ї, а й щодо решти «заморожених конфліктів» на пострадянському просторі – в Абхазії, Південній Осетії та Нагірному Карабасі. Успіх у Придністров'ї мав би показати, що Росія впоралась із завданням, непосильним для миротворців з ОБСЄ та Ради Європи.

Після провалу «плану Козака» миротворча політика Росії щодо врегулювання конфліктів на пострадянському просторі зазнала кардинальних змін. Натомість керівництво Росії вдалося до вже неодноразово випробуваних засобів тиску і шантажу на країни так званого Близького зарубіжжя задля поновлення свого домінування на всьому пострадянському просторі [15]. Ці зміни в політиці Росії вплинули й на її відносини з Молдовою.

Щоб примусити країну проводити політику, що відповідає її інтересам

Москви, було запроваджено низку обмежень у двосторонніх економічних відносинах. Упродовж усього 2004 р. згортались економічні зв'язки з Кишиневом, 2005 р. з'явилася заборона на ввезення до Росії плодоовочевої продукції, наступного 2006 р. припинено імпорт молдовських вин і коньяків, експорт яких становить важливу частину доходів країни. Не обмежившись економічними санкціями, Москва почала підтримувати опозицію владі комуністів у Молдові, проте прорахувалась, тому що на парламентських виборах у лютому 2005 р. опозиційний блок «Демократична Молдова» не зміг скласти серйозну конкуренцію комуністам, які знову отримали більшість у парламенті і переобрали на другий президентський термін свого лідера В. Вороніна.

Погіршення відносин між Москвою та Кишиневом не було вигідним для обох сторін. Фінансові втрати Молдови через економічні санкції становили у 2006 р. майже 200 млн. доларів [10, с. 237]. Постраждали також власники винних заводів – в основному російські компанії, а також вітчизняні споживачі. Авторитет Росії серед населення Молдови різко знизився зокрема через підтримку Москвою націоналістичної опозиції. У вигравші опинилася лише влада самопроголошеної ПМР, що продовжила дрейф у бік Москви, провівши у вересні 2006 р. референдум, 97% учасників якого підтримали ідею незалежності ПМР і її наступне приєднання до Росії.

За цих обставин Кремль змушений був шукати новий варіант придністровського врегулювання. Так, 2007 р. з'явився на світ проект, підготовлений Юрієм Зубаковим – заступником секретаря РНБО Росії і представником російської сторони на російсько-молдовських переговорах, що відбуваються поза межами офіційного формату «5+2» [16].

Згідно з цим планом, по-перше, Москва фактично підтримала формальне відновлення територіальної цілісності Республіки Молдова без прямого порушення Конституції Молдови, зокрема – без декларування федеративного чи конфедеративного устрою, на відміну від попередньої російської пропозиції «Плану Козака» 2003 р. У другій пропозиції плану йшлося про необхідність вироблення спільної декларації президента Молдови В. Вороніна та лідера ПМР І. Смирнова щодо одночасного саморозпуску молдавського парламенту і Верховної Ради Придністров'я та оголошення нових виборів, що де – факто означало визнання Кишиневом влади Тирасполя. У третій – передбачалося проведення паралельних, але окремих виборів у Молдові та в ПМР у листопаді 2007 р. до парламенту Республіки Молдова, що мав надати 18 – 19

депутатських мандатів з 101-го для депутатів з Придністров'я, пропорційно населенню останнього. Також Тирасполь мав делегувати до уряду Молдови першого віцепрем'єра і заступників міністрів у кожне відомство [16].

Зовнішньополітична частина плану містила відмову Молдови від вимоги негайного виведення з території Придністров'я російських військ, які, згідно з «планом Зубакова», мали залишити молдавську територію впродовж двох років у випадку повної реалізації цього плану. Також Кишинів мав гарантувати збереження статусу постійного нейтралітету, утриматись від вступу до НАТО, й відмовитися від розміщення на своїй території військових баз будь-якої держави, окрім Росії [16]. У разі прийняття цього плану керівництвом Молдови, Кишинів та Москва мали проінформувати інших членів переговорного процесу у форматі 5+2 про його прийняття, що означало фактичне усунення учасників урегулювання від процесу розв'язання придністровського конфлікту. Однак і цей план Кремля не було реалізовано через дійсне вилучення з цього процесу таких важливих учасників переговорного процесу, як США, ЄС і Україна.

На Заході є усвідомлення того, що існування такої зони нестабільності, як придністровсько-молдовська, а також існування самопроголошеної ПМР, є безпосередньою загрозою стабільності та безпеці об'єднаної Європи. Підтвердженням цьому є й задекларований 5 червня 2010 р. Німеччиною і Росією намір про створення нової платформи для вироблення можливих варіантів розв'язання придністровського конфлікту у вигляді комітету РФ-ЄС із зовнішньої політики та безпеки на рівні глав зовнішньополітичних відомств сторін. Україну до участі в новій ініціативі не покликали. Відбувається це, вочевидь, тому, що Україна, здається, до кінця не сформулювала свої національні інтереси у придністровському врегулюванні.

Утім вирішальним чинником перебування придністровського конфлікту в «замороженому» стані залишається небажання Росії залишити останній військовий форпост у цьому регіоні і, таким чином, втратити один із дієвих важелів впливу на ситуацію в ньому, адже Придністров'я є також важелем політичного впливу Росії на Україну. Саме тому ПМР є стратегічним партнером РФ. Орієнтований на Росію Тирасполь дозволяє їй здійснювати вплив на культурно подібні йому області Півдня та Сходу України, Криму.

Разом з тим, не треба недооцінювати вплив, який справляють Придністровський та інші етнополітичні конфлікти пострадянського простору на внутрішньополітичну ситуацію в самій Росії. Для неї все характернішими стають процеси консолідації російського суспільства через форсоване створення образу ворога в особі незалежних пострадянських республік. Їм посилено «інкримінуються» не тільки вдавані порушення прав російськомовного населення, але й відкрите декларування прозахідної орієнтації власного державного розвитку. Усе це породжує реваншистські агресивні настрої в російському суспільстві і лише підживлює сепаратистські настрої населення самопроголошених держав.

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що попри низку запропонованих країнами-гарантами, посередниками і спостерігачами планів врегулювання придністровської проблеми, серед яких і побудова асиметричної федерації, і створення широкої автономії, і асоційоване членство в союзі держав, жоден з них не був реалізований, тому що влада самопроголошеної ПМР повсякчас відчувала всебічну підтримку Кремля, що не лише прагне стати єдиним гарантом миру і безпеки в регіоні, але й своїми практичними діями робить неможливою реінтеграцію Придністров'я до складу Молдови. І не через євроінтеграційні прагнення

Молдови, а заради реалізації Росією проекту створення Євразійського союзу як антитези ЄС. Безсумнівно, що місце в цьому проекті нового варіанта Російської імперії знайдеться й для Придністровського регіону Молдови.

Література

1. Абдулатипов Р.Г. Этнополитические конфликты в странах СНГ: некоторые миротворческие и правовые механизмы разрешения / Р.Г. Абдулатипов. – Баку : Б.и., 1996. – 365 с.
2. Гарнетт Ш.В. Чи настане мир у Придністров'ї / [Ш.В. Гарнетт, Р. Лебенсон] // Політика і час. – 2003. – № 5. – С. 51 – 63.
3. Здравомыслов А.Г. Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве / А.Г. Здравомыслов. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 286 с.
4. Кавтарадзе С.Д. Этнополитические конфликты на постсоветском пространстве / С.Д. Кавтарадзе. – М. : Экзамен, 2005. – 223 с.
5. Конфликты и войны после распада СССР / [В.Ю. Богданович, А.Я. Маначинский, Ю.В. Егоров, В.А. Муха, А.А. Бортник]. – К. : Вид-во «Кий», 2008. – 420 с.
6. Межэтнические отношения и конфликты в постсоветских государствах / [В.А. Тишков, Е.И. Филиппова]. – М. : Аспект-Пресс. – 2001. – 485 с.
7. Морозов Ю.В. Миротворческая деятельность России по урегулированию конфликтов в Европе. Ч.1 : Операции на постсоветском пространстве / Ю.В. Морозов. – М. : Ин-т Европы РАН, 2007. – 135 с. – (Доклады Института Европы ; № 185).

8. Перепелиця Г.М. Воєнна безпека України на межі тисячоліть [Електронний ресурс] / Г.М. Перепелиця. – Режим доступу : // <http://www.niss.gov.ua/book/bezpeka/index.htm>
9. Перепелиця Г.М. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи / Г.М.Перепелиця. – К. : СтилоС – ПЦ «Фоліант», 2003. – 256 с.
10. Плаксенко М.Л. Роль та інтереси Росії в урегулюванні Придністровського конфлікту / М.Л. Плаксенко // Стратегічні пріоритети. – 2008. - № 3(8). – С. 233 – 239.
11. Придністровська проблема: погляд з України. – К. : Істина, 2009. – 272 с.
12. Пряхин В.Ф. Региональные конфликты на постсоветском пространстве: (Абхазия, Южная Осетия, Нагорный Карабах, Приднестровье, Таджикистан) / В.Ф. Пряхин. – М. : Гном и Д, 2002. – 312 с.
13. Стенограмма ответов Министра иностранных дел России С.В. Лаврова на вопросы СМИ в ходе участия в 14-ом заседании СМВД ОБСЕ. – Брюссель. – 4 декабря 2006 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : //http://www.mid.ru/brp_4.nsf/sps/6BF4942CDFCA982AC325723A00526638
14. Тодуа З.Д. Россия в Молдавии: вернуть инициативу / З.Д. Тодуа // Россия в глобальной политике. – 2007. – № 1. – С. 154 – 162.
15. Nicu Popescu. «Outsourcing» de facto Statehood. Russia and Secessionist Entities in Georgia and Moldova [Електронний ресурс] / Nicu Popescu. – CEPS Policy brief. – July 2006. – № 109. – Режим доступу // <http://www.ceps.be>
16. Vladimir Socor. Voronin pressured to accept settlement plan for Transnistria [Електронний ресурс] / Vladimir Socor. – Режим доступу //http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2372098%5C%22%22

The role and influence of the Russian Federation in the settlement of "frozen conflict" in the Transnistrian region of Moldova are examined in the article. It is proved that the main geopolitical motive of Kremlin involvement in the settlement of the conflict is the desire to achieve from the leading countries of the world the recognition of the post-Soviet space as a "sphere of special responsibility" of Russia. The author is convinced that the decisive factor that Transnistrian conflict is staying in the "frozen" status is Russia's unwillingness to leave the last military outpost in the region and thereby to lose one of the most effective levers of influence on the situation there, because Transnistria is also a lever of political impact in Ukraine. Therefore it is not surprising that despite a number of proposed plans to settle the Transnistria conflict by guarantor countries, mediators and observers, none of them have been implemented, as self-proclaimed authorities of Pridnestrovian Moldavian Republic often feel comprehensive support from the Kremlin that not only aims to be the only guarantor of peace and security in the region, but also by its practical actions makes it impossible to reintegrate Transnistria to Moldova.

Key words: Transnistria conflict, confrontation, mediation, Russia.

В статье исследуется роль и влияние Российской Федерации на урегулирование «замороженного конфликта» в Приднестровском регионе Республики Молдова. Доказано, что главным геополитическим мотивом участия Кремля в урегулировании конфликта является стремление добиться от ведущих государств мира признания постсоветского пространства «сферой особой ответственности» России. Автор убежден, что решающим фактором пребывания приднестровского конфликта в «замороженном» состоянии остается нежелание России оставить

последний военный форпост в регионе и таким образом потерять один из действенных рычагов влияния на ситуацию в нем, ведь Приднестровье является также рычагом политического влияния России на Украину. Поэтому не удивляет, что несмотря на ряд предложенных странами-гарантами, посредниками и наблюдателями планов урегулирования приднестровской проблемы, ни один из них не был реализован, поскольку власти самопровозглашенной ПМР постоянно чувствовали всестороннюю поддержку Кремля, который не только стремится стать единственным гарантом мира и безопасности в регионе, но и своими практическими действиями делает невозможной реинтеграцию Приднестровья в состав Молдовы.

Ключевые слова: Приднестровский конфликт, противостояние, посредничество, Россия.